

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
бакалавр
(освітній ступінь)

на тему:

**“Активна громадянська позиція:
актуальність формування в сучасній Україні”**

Виконала:

здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
галузі знань 23 Соціальна робота
спеціальності 231 Соціальна робота
403СР групи

Катерина КЛЮЙ

Науковий керівник:

к. пед. н., доц. Анастасія ТУРГЕНЄВА

Рецензент:

к. пед. н., доц. Катерина ПЕТРОВСЬКА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ	6
1.1 Активна громадянська позиція: сутність та прояви	6
1.2 Особливості формування активної громадянської позиції.....	16
1.3 Лідерство як складова активної громадянської позиції	32
Висновки до першого розділу	40
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ	41
2.1 Стан сформованості лідерства у здобувачів вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота.....	41
2.2 Програма з формування лідерства у здобувачів вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота	51
Висновки до другого розділу	56
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	59

ВСТУП

У сучасному світі активна громадянська позиція стає все більш значущою в умовах швидких соціальних, політичних та економічних змін. В Україні, країні, що переживає період інтенсивних трансформацій та викликів, таких як боротьба за національну незалежність, політична стабілізація, економічне відродження та культурний розвиток, роль активної громадянської участі набуває особливої актуальності.

Формування активної громадянської позиції не тільки сприяє підвищенню рівня демократії у державі, але й забезпечує ширшу участь громадян у прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя. Це особливо важливо в контексті України, де активізація громадянської участі може стати вирішальним чинником у процесі реформування країни та подолання внутрішніх та зовнішніх викликів.

Підтримка та розвиток активної громадянської позиції мають критичне значення для зміцнення демократії, підвищення ефективності державного управління, захисту прав і свобод людини та протидії корупції. Активна громадянська позиція дозволяє громадянам не лише впливати на рішення влади, але й сприяє формуванню відповідального та відкритого урядування. Крім того, в контексті глобалізації та зростання впливу інформаційних технологій активність громадян набуває нових форм і можливостей. Соціальні мережі, онлайн-платформи для петицій та громадських ініціатив відкривають ширші можливості для участі громадян в управлінні та контролі за діяльністю органів влади.

Проблема формування громадянської компетентності розглядається багатьма науковцями.

Соціологи досліджують громадянську компетентність з позиції місця індивіда в системі соціальних відносин та яким чином положення особистості в суспільстві визначає його права та обов'язки (Ю. Резник).

Психологи розглядають різноманітні аспекти ціннісної позиції особистості та їх залежність від специфіки діяльності особистості (С. Рубінштейн, К. Божович, А. Бодалев, К. Абульханова-Славська Б. Ананьєв та ін.).

Педагоги в своїх дослідженнях детально висвітлюють такі питання: взаємозв'язок громадянської компетентності особистості з громадянською культурою (А. Шамич); вплив політичних та соціальних умов на становлення громадянина (В. Сластьонін, А. Мудрик); можливість формування громадянської компетентності за допомогою засобів рефлексії (Н. Крицька); протиріччя процесу формування громадянської компетентності підлітків та молоді та особливості здійснення цього процесу (Т. Османкіна, В. Судакова, С. Митросенко тощо); теоретичні основи формування громадянської компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти (І. Сахневич, Ю. Завалевський, Н. Деревянко, П. Вербицька та ін.).

Активна громадянська позиція в Україні є особливо актуальною з огляду на історичний досвід Революції Гідності та триваючу оборону країни проти зовнішньої агресії. Ці події акцентують необхідність залучення громадян не лише у виборчі процеси, а й у ширшій сфері громадського управління та контролю. Громадянська активність і участь в житті країни є фундаментальними для розбудови правової держави, ефективного врядування та економічного розвитку, що вимагає вивчення методів і стратегій, які сприяють залученню громадян до активної участі у житті країни, включаючи освітні програми, публічні кампанії, і реформування законодавства, що стимулює громадську активність та захист прав громадян. Все це зумовило вибір теми нашого дослідження: «Активна громадянська позиція: актуальність формування в сучасній Україні».

Об'єкт дослідження: активна громадянська позиція як суспільне явище.

Предмет дослідження: лідерство як складова активної громадянської позиції.

Мета дослідження: здійснити аналіз значення та сутності активної громадянської позиції у сучасній Україні та здійснити експериментальну роботу з дослідження сформованості лідерства у молоді та розробити програму з формування лідерства як складової активної громадянської позиції.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність поняття “активна громадянська позиція” та її зміст і структуру.

2. Розкрити процес формування активної громадянської позиції молоді: напрями, форми та методи.

3. Проаналізувати сутність та значення лідерства як складової активної громадянської позиції.

4. Здійснити аналіз сформованості лідерства у здобувачів спеціальності 231 Соціальна робота та розробити програму з формування лідерства як складової активної громадянської позиції.

Методи дослідження:

- теоретичні (аналіз наукової літератури, систематизація, типологізація, узагальнення);

- емпіричні (анкетування, опитування, тестування, проєктивні методики);

- методи математичної статистики.

Структура магістерської роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що нараховує 34 найменувань та додатків. Загальний обсяг роботи становить 59 сторінок, із них основного тексту – 59.

ВИСНОВКИ

На основі досліджень, проведених у першому та другому розділах роботи, можна зробити наступні загальні висновки.

Визначено сутність активної громадянської позиції включає участь громадян у соціальному та політичному житті їхньої спільноти, що може виявлятися у формах голосування, волонтерства, участі у громадських акціях та інших формах соціальної активності. Це явище є багатогранним і вимагає комплексного підходу для свого вивчення та розвитку.

Проаналізовано фактори, що впливають на формування активної громадянської позиції, а саме: освіта, сімейне виховання, інформаційне середовище та соціальний контекст. Комплексний підхід у вихованні громадянської активності з дитинства є ключовим для розвитку відповідальних та активних членів суспільства.

Надано характеристику лідерству як значному аспекту у формуванні активної громадянської позиції. Лідери допомагають мобілізувати громадян і формувати їхнє бачення на важливі суспільні питання. Лідерські якості можуть бути не лише природженими, але й розвиненими через відповідну підготовку та досвід.

Проведений аналіз стану сформованості лідерських якостей у здобувачів спеціальності 231 Соціальна робота БДПУ виявив, що рівень цих якостей є недостатньо високим. Це підтверджує необхідність розробки та впровадження спеціальних програм для розвитку лідерських навичок.

Розроблено програму з формування лідерських якостей включає три етапи: навчально-теоретичний, навчально-практичний та практичний. Ця програма спрямована на розвиток теоретичних знань, практичних умінь та навичок, а також їхнє застосування в реальних умовах професійної діяльності. Вона використовує різноманітні методи навчання, такі як інтерактивні вправи, групові дискусії, ділові та рольові ігри, а також інформаційно-комунікаційні засоби.

Загалом, проведені дослідження підтвердили актуальність і необхідність формування активної громадянської позиції в сучасній Україні, що є невід'ємною складовою розвитку демократичного суспільства та зміцнення соціальної згуртованості.

СПИСОК ВИКОРСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бибик Д. Становлення феномену соціального лідерства у науковому просторі соціальної роботи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 1(7). Київ, 2021. С. 14-19.
2. Біловус Д. Громадська активність як критерій зрілості громадянського суспільства. *Правова система України в умовах євроінтеграції: погляд студентської молоді*: зб. тез допов. V міжнар. наук. студ. конф. 12 травня 2021 р. Тернопіль, 2021. С. 13-16.
3. Буряга А. Особистісні якості, які сприяють активній громадянській позиції соціальних працівників. *Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України* : III міжнар. наук.-практ. конф. 10 червня 2021 р. Миколаїв, 2021. С. 101-104.
4. Бушнєв Ю. Формування громадянської позиції студентів як педагогічна проблема. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. 4-5 березня 2014 р. Суми, 2014. С. 22-25.
5. Галузяк В., Акімова О., Громов Є. Сучасні зарубіжні підходи до розуміння лідерства і виховання лідерів. *Лідер. Еліта. Суспільство*. 1, 2019. С. 32-53.
6. Горшкова О. Шляхи формування громадянської позиції особистості. *Соціальний розвиток України та патріотичне виховання громадян* : VI міжнар. наук.-практ. конф. з питань патріот. вих. мол. 18-19 жовтня 2012. Запоріжжя, 2012. С. 145-148.
7. Гриньова М. Тлумачення поняття «лідерство» в сучасному дискурсі лідерології. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 86, 2022. С. 67-72.
8. Гриценко Н. Сутність нових підходів до лідерства. *Транспорт і логістика: проблеми та рішення* : зб. наук. праць IX міжнар. наук.-практ. конф. 22-24 травня 2019. Одеса, 2019. С. 210-213.

9. Дорошенко О. Деякі аспекти формування громадянської активності сучасної молоді. *Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України* : III міжнар. наук.-практ. конф. 10 червня 2021 р. Миколаїв, 2021. С. 165-168.

10. Зарванська Л. Процес формування громадянської свідомості та громадянської позиції молоді. *Актуальні проблеми громадянської освіти: український та зарубіжний досвід* : матеріали першої наук.-практ. конф., 2013. С. 183-184.

11. Заярна В. Формування активної громадянської позиції підростаючого покоління засобами steam-освіти в умовах закладу позашкільної освіти. *Науковий вісник Національного еколого-натуралістичного центру*. Вип. 13 № 1. Київ, 2022. С. 20-30.

12. Іванець Н. Громадянська освіта: сприяння активному громадянству у складному світі. *Медіаграмотність та соціальна відповідальність педагогів в умовах війни в Україні* : всеукр. круглий стіл з міжнар. участю. 20 березня 2023 р. Київ, 2023. С. 25-28.

13. Каплинська О. Деякі напрями формування активної громадянської позиції молоді шкільного віку на регіональному рівні як чинника соціальної стабільності в суспільства. *Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України* : III міжнар. наук.-практ. конф. 10 червня 2021 р. Миколаїв, 2021. С. 113-115.

14. Клименко Д. Деактуалізованість ідеї громадянської активності у молоді сучасної України. Основні особливості проблеми. *Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України* : III міжнар. наук.-практ. конф. 10 червня 2021 р. Миколаїв, 2021. С. 45-48.

15. Коркішко О., Завалій Є. Проблема лідерства у психолого-педагогічній науці: суть, класифікація та функції. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. № 2, 2022. С. 7-17.

16. Куниця Т. Формування відповідальної громадянської позиції у дітей з сімей вимушених переселенців: технологія соціально-педагогічного супроводу. *Удосконалення виховного процесу в закладах освіти як основа соціокультурного зростання дітей та молоді* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. 29 травня 2020 р. Біла Церква, 2020. С. 78-83.

17. Курилюк Н. Активна громадянська позиція молоді: поняття, сучасний стан, фактори впливу сучасного інформаційного простору. *Актуальні проблеми громадянської освіти: український та зарубіжний досвід* : матеріали першої наук.-практ. конф., 2013. С. 135-139.

18. Літвак А. Розуміння лідерства і його саморозвиток. *Science. Education. Innovation: Topical Issues and Modern Aspects* : proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference. February 16-18, 2023. Tallin, Estonia. С. 69-77.

19. Лугова В. Основи самоменеджменту та лідерства: навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 212 с.

20. Малиновська Н. Громадянська активність як свідомий вибір молоді. *Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України* : III міжнар. наук.-практ. конф. 10 червня 2021 р. Миколаїв, 2021. С. 34-36.

21. Нестуля О., Нестуля С., Кононець Н. Основи лідерства: ел. посіб. для самостійної роб. студ. Полтава : ПУЕТ, 2018. 241 с.

22. Нікітіна Н. Особливості формування громадянської позиції особистості в сучасних умовах. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : наук.-метод. зб. Слов'янськ, 2005. С. 92-97.

23. Павлюк Є. Громадянське виховання та громадська активність студентської молоді в сучасних реаліях. *Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України* : III міжнар. наук.-практ. конф. 10 червня 2021 р. Миколаїв, 2021. С. 72-75.

24. Павлюк Є. Громадянське виховання та громадянська активність студентської молоді в сучасних реаліях. *Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України* : III міжнар. наук.-практ. конф. 10 червня 2021 р. Миколаїв, 2021. С. 72-75.

25. Полехіна В. Теоретичні основи визначення змісту поняття «активна громадянська позиція молоді». *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Вип. 3, 2022. С. 42-48.

26. Полторак Л. Формування активної громадянської позиції молоді через розвиток саморефлексії та усвідомлення сформованих патернів поведінки у суспільстві. *Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України* : III міжнар. наук.-практ. конф. 10 червня 2021 р. Миколаїв, 2021. С. 83-86.

27. Проніна А., Литвин А. Деякі аспекти громадянської активності молоді як основи сучасного демократичного суспільства. *Європейські університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи* : III міжнар. наук.-практ. конф. для студ. та мол. вчених. 25-26 квітня 2019 р. Суми, 2019. С. 292-298.

28. Романовський О., Михайличенко В., Гура Т. Поняття «лідерський потенціал» і «лідерські якості»: зміст та використання у науковій думці. *Лідер. Еліта. Суспільство*. № 1. 2019. С. 107-117.

29. Савельєв Ю. Ціннісні передумови формування активної громадянської позиції як прояву соціального включення в процесі модернізації. *Український соціум*. № 1(48). 2014. С. 66-77.

30. Собчишин О. Феномен лідерства у філософії соціальної роботи: ретроспективний аналіз. *Social Work and Education*. Vol. 7. No 4, 2020. С. 466-482.

31. Толочко С. Громадянська ідентичність особистості: актуальність формування та виявлення в сучасній Україні. *Advancesd Linguistics*. 11, 2023. С. 181-191.

32. Черевата А. Основні напрямки реалізації активної громадянської позиції у майбутніх соціальних працівників та їх вплив на професійний відбір майбутніх фахівців. *Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України* : III міжнар. наук.-практ. конф. 10 червня 2021 р. Миколаїв, 2021. С. 104-106.

33. Чубінська А., Петришин Т. Формування громадянської компетентності сучасного фахівця: аналіз термінів та основних понять. *Академічні візії*. Вип. 27, 2024. С. 1-11.

34. Шестопалюк О. Громадянська освіта як фактор формування громадянських компетентностей сучасної молоді. *Рідна школа*. № 3 (березень), 2010. С. 33-35.